

Παρουσίαση 30/3/2025 - 21^ο κεφάλαιο «Απλή Αναπαραγωγή»

ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ – ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ (527-528)

Με το 21^ο κεφάλαιο της «Απλής Αναπαραγωγής» ξεκινάει η 7^η και τελευταία ενότητα του 1^{ου} Τόμου του Κεφαλαίου, με τον γενικότερο τίτλο «Η διαδικασία συσσώρευσης του Κεφαλαίου». Για πρώτη φορά, προτού περάσουμε στα επιμέρους κεφάλαια της ενότητας, συναντάμε μια σύντομη εισαγωγή, στην οποία ο Μαρξ διευκρινίζει ότι «εξετάζουμε εν πρώτοις τη συσσώρευση αφηρημένα, δηλαδή ως απλή στιγμή της άμεσης διαδικασίας παραγωγής (527§4)», (δηλ. όπως συμβαίνει σε μεμονωμένα παραγωγικά περιβάλλοντα και όχι στο σύνολο της κοινωνικής διαδικασίας παραγωγής) και διατυπώνει ρητά τις ‘υποθέσεις εργασίας’ που θα ακολουθήσει.

Έχουμε δει ότι η κυκλική πορεία που ακολουθεί το κεφάλαιο είναι (Κ – Ε – Κ’):

- Σφαίρα κυκλοφορίας: όπου ένα αρχικό κεφάλαιο μετατρέπεται σε μέσα παραγωγής και εργασιακή δύναμη
- Σφαίρα παραγωγής: όπου τα μέσα παραγωγής μετατρέπονται σε εμπόρευμα, η αξία του οποίου (χάρη στην αξιοποίηση της εργασιακής δύναμης) περιέχει το αρχικό κεφάλαιο συν ένα ποσό υπεραξίας.
- Σφαίρα κυκλοφορίας: όπου τα παραχθέντα εμπορεύματα πουλιούνται και πραγματοποιείται η αξία τους σε χρήμα.

Στην εξέταση της συσσώρευσης που ακολουθεί ο Μαρξ θεωρεί ότι ισχύουν τα εξής:

- (1) Ο κεφαλαιοκράτης πουλά το εμπόρευμά του κανονικά, στην αξία του, χωρίς κανένα πρόβλημα (στον 2^ο Τόμο εξετάζεται με λεπτομέρειες αυτή η διαδικασία)
- (2) Ο κεφαλαιοκράτης παραγωγός καρπώνεται ολόκληρη την παραγόμενη υπεραξία. Είναι ο «αντιπρόσωπος όλων των συμμετεχόντων στη λεία (527§4)», και δεν χρειάζεται να την μοιράζεται με το εμπορικό κεφάλαιο, τον γαιοκτήμονα, το χρηματιστικό κεφάλαιο, το κράτος, κλπ. (όπως θα δείξει ο 3^{ος} Τόμος).

Βέβαια, εξηγεί ότι δεν είναι εντελώς αυθαίρετες αυτές οι υποθέσεις του, καθώς και στην πραγματική ζωή, **εφόσον** η προσπάθεια του κεφαλαιοκράτη στέφεται με επιτυχία και έχουμε συσσώρευση, τότε:

- (1) Το εμπόρευμά του όντως πουλήθηκε και τα χρήματα που πήρε μετατράπηκαν εκ νέου σε κεφάλαιο (αλλιώς δεν θα ήταν κεφαλαιοκράτης, αλλά μάλλον θησαυριστής)
- (2) Υπάρχει μια χρονική στιγμή, προτού μοιραστεί τη ‘λεία του’ με τους λοιπούς παράγοντες, που η παραχθείσα υπεραξία είναι δική του και μόνο δική του!

ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ – ΑΠΛΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ (529- 541)

[Η πρώτη αναφορά του όρου ‘απλή αναπαραγωγή’ γίνεται στην 3^η ενότητα «Η παραγωγή της απόλυτης υπεραξίας», στο 7^ο κεφάλαιο «Το ποσοστό της υπεραξίας»: «Καθώς όμως στο τμήμα της εργάσιμης ημέρας στο οποίο παράγει την καθημερινή αξία της εργασιακής δύναμης, φερειπείν 3 σελίνια, παράγει απλώς ένα ισοδύναμο για την αξία της που έχει πληρωθεί ήδη από τον κεφαλαιοκράτη, δηλαδή μέσα από τη νεοδημιουργημένη αξία αναπληρώνει απλώς την προκαταβεβλημένη αξία του μεταβλητού κεφαλαίου, αυτή η παραγωγή αξίας εμφανίζεται ως **απλή αναπαραγωγή** (188§2)»]

1. Αναπαραγωγή γενικά - αναπαραγωγή στον ΚΤΠ (529 - 530§2) ¹

Κάθε διαδικασία παραγωγής σε επίτεδο κοινωνίας πρέπει να είναι είτε συνεχής είτε περιοδική (ακόμη κι αν σταματά ενίοτε, πρέπει να επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα). Κι αυτό γιατί μεμονωμένα άτομα μπορούν να καταναλώνουν χωρίς να παράγουν, όχι όμως και η κοινωνία ως σύνολο. Η **αναπαραγωγική** διαδικασία, ως γενική συνθήκη κάθε κοινωνίας, είναι μια απλή επανάληψη της διαδικασίας παραγωγής, που αντικαθιστά ό,τι έχει ήδη καταναλωθεί. Έτσι, «οι όροι της παραγωγής είναι ταυτόχρονα οι όροι της αναπαραγωγής (529§2)», και τα μέσα παραγωγής (εργασιακά μέσα, πρώτες ύλες, βοηθητικές ύλες), ως η πιο εξέχουσα **υλική συνθήκη της παραγωγής**, πρέπει να αναπληρώνονται συνεχώς σε είδος, έτσι ώστε «ένα ορισμένο ποσό του ετήσιου προϊόντος να ανήκει στην παραγωγή (529§2)».

Περνώντας τώρα ειδικότερα στον ΚΤΠ, η αναπαραγωγή, όπως ακριβώς και η παραγωγή, θα έχει κεφαλαιοκρατική μορφή. «Όπως στον ΚΤΠ η εργασιακή διαδικασία **εμφανίζεται** απλώς ως ένα μέσο για τη διαδικασία αξιοποίησης, έτσι και η αναπαραγωγή **εμφανίζεται μόνο** ως ένα μέσο για να αναπαραχθεί η προκαταβεβλημένη αξία ως κεφάλαιο, δηλαδή ως αυτοαξιοποιούμενη αξία» (529§3).»

Ξέρουμε ότι το κεφάλαιο πρέπει να βρίσκεται σε μια διαρκή κίνηση

$K - E - K'$ (υ)

$K' - E' - K''$ (υ')

$K'' - E'' - K'''$ (υ'')

$K''' - E''' - K''''$ επ' άπειρον

Όταν το ίδιο άτομο φορά για πολύ καιρό την ‘οικονομική χαρακτηριστική μάσκα του κεφαλαιοκράτη’, η υπεραξία που προκύπτει κάθε φορά από την επανάληψη της κίνησης $K - E - K'$ αποκτά τη μορφή ενός **εισοδήματος** που πηγάζει από το κεφάλαιο.

Έστω ότι στην παραπάνω περίπτωση, ο κεφαλαιοκράτης μας ξεκίνησε με $K = 1000$ λίρες και η παραγόμενη υπεραξία, το ‘εισόδημα’ είναι κάθε φορά 200£. Αν

¹ Ο χωρισμός του κεφαλαίου σε νοηματικές υποενότητες είναι από τον Hans G. Ehrbar, Annotations to Marx's ‘Capital’.

χρησιμοποιεί αυτές τις 200£ εξ ολοκλήρου και μόνο για ατομική κατανάλωση (ως *καταναλωτικό κονδύλι*), τότε πραγματοποιείται αυτό που ο Μαρξ ορίζει ως **απλή αναπαραγωγή**, αναπληρώνεται απλώς ό,τι καταναλώνεται. Σε κάθε νέα κίνηση του κεφαλαίου του, το K, K', K'' κλπ στα αριστερά με το οποίο θα ξεκινά θα είναι πάντα ποσοτικά το ίδιο (1000£).

→ Η απλή αναπαραγωγή φυσικά ΔΕΝ αποτελεί δυνατό τρόπο ύπαρξης του ΚΤΠ. Ο Μαρξ χρησιμοποιεί το σχήμα της απλής αναπαραγωγής επειδή του επιτρέπει να εντοπίσει εκείνα τα χαρακτηριστικά της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας τα οποία δεν οφείλονται στην παραγωγή, ούτε οφείλονται στη συσσώρευση, αλλά οφείλονται **στο συνεχές** της παραγωγικής διαδικασίας.

→ Από τώρα και μέχρι το τέλος του κεφαλαίου αυτού, συζητά συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας που αλλάζουν όταν πλέον δεν τα εξετάζει κανείς ως απομονωμένη παραγωγική διαδικασία που συμβαίνει άπαξ, αλλά όταν τα βλέπουμε από την οπτική γωνία της επανάληψης.

2. Οι προκαταβολές από μεριάς κεφαλαιοκράτη παύουν να είναι προκαταβολές

2.1 Το μεταβλητό κεφάλαιο δεν προκαταβάλλεται από τους κεφαλαιοκράτες (530§3 - 532§2)

$$K_1 - E_1 - K_1' \quad (v_1)$$

$$K_2 - E_2 - K_2' \quad (v_2)$$

Έστω ότι αυτές είναι οι δύο πρώτες – πρώτες κινήσεις του κεφαλαίου. Όπως παραπάνω, ο κεφαλαιοκράτης ξεκινά με ένα αρχικό χρηματικό ποσό $K_1 = 1000£$, το ξοδεύει σε μεταβλητό και σταθερό κεφάλαιο, έτσι ώστε να ξεκινήσει η διαδικασία παραγωγής, πουλά όλο το E στην αγορά και βρίσκεται στο τέλος με ένα $K_1' = 1200£$. Καταναλώνει για προσωπική χρήση όλη την υπεραξία των 200£ και ξεκινά για 2^η φορά την παραγωγική διαδικασία, αυτή τη φορά με ένα αρχικό κεφάλαιο $K_2 = 1000£$ ($K_1' - v_1$).

Το αρχικό K_1 δεν μας ενδιαφέρει ακόμη από πού έχει προέλθει. Ακόμη κι αν ο αρχικός μισθός που προκατέβαλε στην αγορά ο πρώτος χρηματοκάτοχος ήταν μια γνήσια προκαταβολή μέρους του K_1 «*ανεξάρτητη από την απλήρωτη ξένη εργασία 532§2*», η απλή συνέχεια της κεφαλαιοκρατικής παραγωγικής διαδικασίας μέσα στο πέρασμα του χρόνου εξαλείφει την αρχική συνεισφορά του καπιταλιστή.

Οι μισθοί που πληρώνονται στη 2^η περίπτωση, ως μέρος του K_2 , (όπως και σε κάθε επόμενη κίνηση), αποτελούν απλώς την πραγματοποίηση της αξίας που δημιουργήθηκε από τους εργάτες κατά τη διάρκεια της προηγούμενης παραγωγικής διαδικασίας. Τα χρήματα που ο καπιταλιστής μοιάζει να προκαταβάλλει στον εργάτη είναι απλά τα χρήματα που απέκτησε από την πώληση του προηγούμενου προϊόντος (E_1) του εργάτη. Αυτός ο μισθός δεν προέρχεται από τον κεφαλαιοκράτη αλλά από τον εργάτη, με μια χρονοκαθυστέρηση. «*Η αυταπάτη που γεννά η χρηματική μορφή εξαφανίζεται αμέσως από τη στιγμή που, αντί για τον μεμονωμένο κεφαλαιοκράτη και τον μεμονωμένο εργάτη, εξετάσσουν η κεφαλαιοκρατική και η εργατική τάξη (530§3 - 531§1).*» Αν υπήρχε μόνο ένας κεφαλαιοκράτης που παρήγαγε και πουλούσε

τα πάντα, κι ένας μόνο εργάτης που παρήγαγε για αυτόν τα πάντα και αγόραζε ό,τι μπορούσε να αγοράσει, θα ήταν ξεκάθαρο ότι οι εργάτες αγοράζουν πίσω από τους καπιταλιστές απλώς ένα μέρος των προϊόντων που έχουν ήδη παράξει για αυτούς. «*Η εμπορευματική μορφή του προϊόντος και η χρηματική μορφή του εμπορεύματος μεταμφιέζουν τη συναλλαγή (531§1)*». Η **εμπορευματική μορφή του προϊόντος**: ο εργάτης δεν γνωρίζει ότι το προϊόν που παρήγαγε έχει αξία, επειδή δεν έχει ακόμη πουληθεί. Η **χρηματική μορφή του εμπορεύματος**: ο εργάτης δεν βλέπει ότι τα χρήματα που του δίνει ο καπιταλιστής είναι η χρηματική μορφή της αξίας του δικού του προϊόντος.

Ο Μαρξ καταλήγει πως «*το εργασιακό κονδύλι ρέει διαρκώς προς αυτόν (ενν. εργάτη) με τη **μορφή** των μέσων πληρωμής εργασίας του, απλώς επειδή το δικό του προϊόν απομακρύνεται διαρκώς από τον ίδιο με τη **μορφή** του κεφαλαίου (531§2)*» και ότι «*το μεταβλητό κεφάλαιο είναι λοιπόν απλώς μια ιδιαίτερη **ιστορική** μορφή εμφάνισης του κονδυλίου των μέσων διαβίωσης ή του εργασιακού κονδυλίου που χρειάζεται ο εργάτης για την αυτοσυντήρηση και την αναπαραγωγή του, και που πρέπει πάντα να παράγει και να αναπαράγει ο ίδιος σε όλα τα συστήματα κοινωνικής παραγωγής (531§2)*». Προς επίρρωση αυτής της ιστορικότητας, συγκρίνει τη **μορφή** με την οποία εμφανίζεται το ‘εργασιακό κονδύλι’ στη μισθωτή εργασία (μισθός ως μεταβλητό κεφάλαιο που προκαταβάλλεται στον εργάτη) και στην αγγαρεία (ο υποτελής αγρότης κρατάει ένα μέρος της παραγωγής για αυτόν κι ένα μέρος την δίνει στον κύριό του). Αυτή η διαφορά στη μορφή εξηγεί και γιατί «*η απλήρωτη αναγκαστική εργασία του (ενν. υποτελή αγρότη) δεν αποκτά ποτέ τη μορφή **αυτόβουλης** και **πληρωμένης** εργασίας (531§2)*».

Ο καημένος ο ‘αστός οικονομολόγος με το περιορισμένο μυαλό του’ δεν κατάφερε να ξεχωρίσει αυτή τη διαφορά ανάμεσα σε:

μορφή εμφάνισης	περιεχόμενο που εμφανίζεται σε αυτήν
μεταβλητό κεφάλαιο που προκαταβάλλεται	εργασιακό προϊόν το οποίο αναπαράγεται διαρκώς από τον εργάτη, μεταβάλλεται σε χρήμα και εισρέει πίσω σε αυτόν ως μέσο πληρωμής

2.1 Οι προκαταβολές οποιουδήποτε είδους αντικαθίσταται από υπεραξία (532§3 - 533§2)

$$K_1 - E_1 - K_1' \quad (u_1)$$

$$K_2 - E_2 - K_2' \quad (u_2)$$

Ό,τι είδαμε να ισχύει σε αυτό το παράδειγμα για το μέρος του K_2 που λειτουργεί ως μεταβλητό κεφάλαιο, ισχύει για το σύνολο του K_2 .

Ουσιαστικά, αν στο παραπάνω παράδειγμα υποθέσουμε ότι κάθε περίοδος παραγωγής καταλαμβάνει ένα χρόνο, κάθε χρόνο ο καπιταλιστής τσεπώνει μια υπεραξία 200£, την οποία καταναλώνει. Μετά από πέντε χρόνια, έχει καταναλώσει 1000£, αξία ίση με εκείνη του αρχικού του κεφαλαίου. Αλλά εξακολουθεί να κατέχει ένα κεφάλαιο αξίας 1000£. Αυτή η νέα αξία του κεφαλαίου είναι ίση σε μέγεθος με την αρχική, αλλά η βάση της είναι διαφορετική. Οι αρχικές 1000£ δεν προήλθαν από

την εργασία των εργατών που απασχολούνται στην επιχείρησή του, αλλά από άλλη πηγή (ακόμη δεν ξέρουμε ποια). Αλλά έχει καταναλώσει αυτές τις 1000£ μέσα σε πέντε χρόνια- και αν εξακολουθεί να κατέχει 1000£, οι τελευταίες πρέπει να προέρχονται από «το συνολικό ποσό της υπεραξίας το οποίο έχει ιδιοποιηθεί αμισθί. Εξακολουθεί να μην υπάρχει ούτε ένα αξιακό άτομο του παλαιού κεφαλαίου του (533§1)».

Έτσι, κάθε προκαταβεβλημένο κεφάλαιο, από οποιαδήποτε πηγή και αν προέρχεται, μετασχηματίζεται μετά από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα με τη βοήθεια της απλής αναπαραγωγής σε κεφαλαιοποιημένη υπεραξία, σε προϊόν της ξένης απλήρωτης εργασίας.

(Σχόλιο Harvey επί του θέματος στο 1^ο σημείο προς συζήτηση).

3. Αναπαραγωγή του διαχωρισμού των παραγωγών από τα μέσα παραγωγής (533§3 - 534§1).

Στο 4^ο κεφάλαιο «Μετατροπή του χρήματος σε κεφάλαιο», μας υπενθυμίζει ο Μαρξ, είχαμε δει ποια είναι η πρωταρχική, απολύτως αναγκαία προϋπόθεση για να ξεκινήσει η κίνηση του κεφαλαίου $K - E - K'$. Πρέπει απαραίτητως να υπάρχουν «από τη μία ο κάτοχος των μέσων παραγωγής και διαβίωσης, από την άλλη ο κάτοχος τίποτε άλλου εκτός από εργασιακή δύναμη (533§3)». (Αν μπορείς να ζήσεις χωρίς να δουλεύεις, γιατί να δουλέψεις;;)

Η απλή αναπαραγωγή μετατρέπει αυτό το σημείο εκκίνησης του ΚΤΠ στο χαρακτηριστικό αποτέλεσμα της καπιταλιστικής παραγωγής, «αυτό όμως που αρχικά ήταν μόνο αφετηρία **παράγεται διαρκώς εκ νέου** και διαιωνίζεται ως ίδιο αποτέλεσμα της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής (533§4)».

(Διαλεκτική προϋπόθεσης και αποτελέσματος, παράθεση από Μαρξ στο άρθρο του Mau).

Ενώ στο τέλος της παραγωγικής διαδικασίας (K') ο καπιταλιστής έχει πλουτίσει με ένα ποσό υπεραξίας και παραμένει κάτοχος μέσων ζωής και μέσων παραγωγής, ο εργάτης παραμένει στην ίδια κατάσταση στην οποία ήταν όταν εισήλθε στην παραγωγική διαδικασία: «*κάτοχος τίποτε άλλου εκτός από εργασιακή δύναμη*».

Μπαίνοντας στην παραγωγική διαδικασία, ο εργάτης, στερημένος από τα μέσα για να παράγει για λογαριασμό του, ήταν ήδη **αποξενωμένος** από τη δική του εργασία, την οποία αγοράζει και ιδιοποιείται ο κεφαλαιοκράτης. Κατά τη διάρκεια της παραγωγικής διαδικασίας, παραμένει αποξενωμένος από τα προϊόντα της δικής του εργασίας, τα οποία μετατρέπονται σε εμπόρευμα του κεφαλαιοκράτη και στο τέλος της όλης διαδικασίας σε ΚΕΦΑΛΑΙΟ του κεφαλαιοκράτη. Είναι ο ίδιος ο εργάτης που παράγει αυτό που τον καταπιέζει, «*παράγει αδιάκοπα τον αντικειμενικό πλούτο ως κεφάλαιο, ως μια δύναμη που είναι **ξένη** προς αυτόν.... και ο κεφαλαιοκράτης παράγει εξίσου αδιάκοπα την εργασιακή δύναμη ως υποκειμενική πηγή πλούτου, χωρισμένη από τα δικά της μέσα εξαντικειμενίκευσης και πραγματοποίησης... εν ολίγοις, παράγει τον εργάτη ως μισθωτό εργάτη (534§1)*».

3.1 Η κατανάλωση του εργάτη, όφελος για το Κεφάλαιο και όχι τον εργάτη (534§2 - 536§1)

Η κατανάλωση του εργάτη είναι διττού είδους:

Παραγωγική κατανάλωση εργάτη	Ατομική κατανάλωση εργάτη
Ο εργάτης καταναλώνει στη διάρκεια της παραγωγής τα μέσα παραγωγής και παράγει εμπορεύματα	Ο εργάτης ξοδεύει τον μισθό του σε μέσα διαβίωσης (τρόφιμα, ρούχα, φάρμακα κλπ) για να διατηρηθεί ζωντανός
Ο κεφαλαιοκράτης καταναλώνει στη διάρκεια της παραγωγής την εργασιακή δύναμη του εργάτη	
Εργάτης ως υποκείμενο και αντικείμενο της κατανάλωσης	
Παραγωγική κατανάλωση ανήκει στον (μεμονωμένο) κεφαλαιοκράτη	Ατομική κατανάλωση ανήκει στον (μεμονωμένο) εργάτη
Αναπαράγει τον βίο του κεφαλαιοκράτη	Αναπαράγει τον βίο του εργάτη

ΟΜΩΣ! ΠΡΟΣΟΧΗ!

→ Σε προηγούμενα κεφάλαιο (πχ στο 8^ο για την εργάσιμη μέρα) είδαμε ότι η ατομική κατανάλωση μπορεί απλά να συμβαίνει στα πλαίσια της παραγωγικής κατανάλωσης του εργάτη. Στα πλαίσια μιας βάρδιας 12, 14 ωρών, ο εργάτης θα πρέπει να φάει κάτι, να πιει καφέ κλπ για να μπορεί να συνεχίσει να δουλεύει. Καταναλώνει όπως οποιοδήποτε άλλο μέσο παραγωγής καταναλώνει κάρβουνο, ρεύμα κλπ

→ Όταν εξετάζουμε «όχι τον μεμονωμένο κεφαλαιοκράτη και τον μεμονωμένο εργάτη, αλλά την κεφαλαιοκρατική τάξη και την εργατική τάξη, όχι τη μεμονωμένη διαδικασία παραγωγής του εμπορεύματος, αλλά την κεφαλαιοκρατική διαδικασία παραγωγής στη ροή της και στην κοινωνική έκτασή της (534§4)», αίρεται ο σαφής διαχωρισμός μεταξύ παραγωγικής και ατομικής κατανάλωσης.

→ Η ατομική κατανάλωση του εργάτη (μόνο μέχρι του απολύτως απαραίτητου για την επιβίωσή του σημείου) θεωρείται «για τον κεφαλαιοκράτη και τον ιδεολόγο του, τον θεράποντα της πολιτικής οικονομίας» παραγωγική κατανάλωση, καθώς η διαρκής συντήρηση και αναπαραγωγή της εργατικής τάξης παραμένει ο διαρκής αναγκαίος όρος για την αναπαραγωγή του κεφαλαίου

«Η ατομική κατανάλωση του εργάτη παραμένει λοιπόν μία στιγμή της παραγωγής και αναπαραγωγής του κεφαλαίου ανεξαρτήτως αν πραγματοποιείται εντός ή εκτός του εργαστηρίου, του εργοστασίου κ.λπ., εντός ή εκτός της εργασιακής διαδικασίας, ακριβώς όπως ο καθαρισμός της μηχανής γίνεται στη διάρκεια της εργασιακής διαδικασίας ή σε ορισμένα διαλείμμάτα της (535§1)».

(2^ο σημείο προς συζήτηση από Κάουτσκυ)

→ Η ικανοποίηση των εργατών από την κατανάλωση και, επομένως, τα δικά τους κίνητρά τους για κατανάλωση και αναπαραγωγή δεν αλλάζουν τον βαθύτερο

κοινωνικό δεσμό: Το κεφάλαιο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη γέννηση νέων **εργατών**.

(Μπορούμε να δούμε την ικανοποίηση των εργατών που είναι άλλη μια μέρα ζωντανοί σαν ευτυχές παρεπόμενο της αναπαραγωγή, όπως η παραγωγή αξιών χρήσης είναι το ευτυχές παρεπόμενο της διαδικασίας παραγωγής, που έχει όμως σαν βασικό ζητούμενο την αξιοποίηση

Από το κείμενο των Endnotes “στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής είναι η αξία –όχι η γενική παραγωγή της ανθρώπινης ζωής μέσω κάποιου «ανθρώπινου μεταβολισμού με τη φύση»– που συνιστά το άμεσο αντικείμενο της παραγωγής· και είναι πρώτα και κύρια όχι η «κοινωνία», αλλά η καπιταλιστική ταξική σχέση αυτή που αναπαράγεται).

→ Για τους αστούς οικονομολόγους ‘μη παραγωγική κατανάλωση’: οτιδήποτε ενδέχεται να απολαμβάνει ο εργάτης πέραν «*εκείνου που πρέπει όντως να αναλωθεί για να μπορεί το κεφάλαιο να αναλώνει την εργασιακή δύναμη(535§2)*». Ο Μαρξ επιμένει στο ερώτημα αν η κατανάλωση του εργάτη είναι μη παραγωγική και το αντιστρέφει: Η ατομική κατανάλωση του εργάτη είναι μη παραγωγική για τον εργάτη γιατί τον αναπαράγει απλά στην ένδειά του και παραγωγική για τον κεφαλαιοκράτη και το κράτος, γιατί αναπαράγει την εργασιακή δύναμη ως υποκειμενική πηγή πλούτου.

3.2 Η ατομική κατανάλωση κρατάει τον εργάτη όμηρο του Κεφαλαίου (536§2)

Το γεγονός ότι η εργατική δύναμη αναπαράγεται μέσα από την ατομική κατανάλωση του εργάτη είναι επωφελές για το κεφάλαιο, γιατί αυτό είναι το κίνητρο για να πουλήσουν οι εργάτες την εργατική τους δύναμη στο κεφάλαιο.

Ακριβώς επειδή οι εργάτες καταναλώνουν τα μέσα ζωής που αγοράζουν με τους μισθούς τους και δεν τους μένει τίποτα, καθώς οι μισθοί τους καλύπτουν μόνο το βασικό ‘εργασιακό κονδύλι’, τα δε μέσα παραγωγής τους είναι πάντα απρόσιτα, είναι συνεχώς υποχρεωμένοι να προσφέρουν την εργατική τους δύναμη προς πώληση, είναι υποχρεωμένοι να επιστρέφουν κάθε πρωί στη δουλειά για έναν νέο κύκλο $K - E - K'$. «*Ο δούλος στην αρχαία Ρώμη ήταν δεσμευμένος στον ιδιοκτήτη του με αλυσίδες, ο μισθωτός εργάτης με αφανή νήματα (536§2)*».

3.3 Το κεφάλαιο επωφελείται επιπλέον από τις δεξιότητες των εργατών και τις θεωρεί δική του ιδιοκτησία (536§3 - 540§1)

Στο πλαίσιο της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης, μεταβιβάζεται και σωρεύεται δεξιότητα από τη μία γενιά στην άλλη. Όπως από τη σκοπιά της διαδικασίας αναπαραγωγής, η εργατική τάξη εμφανίζεται ως εξάρτημα του κεφαλαίου, ανάλογα με τα μέσα παραγωγής, έτσι και οι δεξιότητές της θεωρούνται από τους καπιταλιστές κτήμα τους. Όταν ο εργάτης δεν το αντιλαμβάνεται αυτό και θεωρεί πως διαθέτει μέσα διαφυγής (π.χ. μετανάστευση) ο καπιταλιστής δεν διστάζει, σε στιγμές κρίσης, να του αποδείξει ότι πρέπει να συντηρείται και να πολλαπλασιάζεται, όχι για τον εαυτό του, αλλά για το κεφάλαιο.

- Edmund Potter, 24 Μαρτίου 1863, ‘Το Μανιφέστο των Εργοστασιαρχών’, επιθυμία κεφαλαιοκρατών να απαγορευτεί η μετανάστευση, όχι γιατί φοβόντουσαν μια έλλειψη εργατών σε απόλυτους αριθμούς, αλλά

φοβόντουσαν ότι θα χάσουν τις δεξιότητες που είχαν αποκτήσει οι συγκεκριμένοι εργάτες.

- Εξαιρετικό ανάγνωσμα, στο οποίο «εκφράζεται ανεργυθρίαστα ο τίτλος ιδιοκτησίας του κεφαλαίου επί της εργασιακής δύναμης» και αποδεικνύει ... «ότι δεν χρειάζεται να είναι κανείς ινδουιστής για να προσεύχεται στην αγελάδα Σαμπάλα ούτε χρειάζεται να είναι Δίας για να μετατραπεί σε βόδι (υπ. 16, σ. 539)».

4. Τελικό αποτέλεσμα απλής αναπαραγωγής: Μια κοινωνία χωρισμένη σε τάξεις (540§2 - 541§2).

«Ο εργάτης ανήκει στο κεφάλαιο πριν ο ίδιος πουληθεί στον κεφαλαιοκράτη.... »

Δεν είναι λόγω μια κακής συγκυρίας που έρχονται συνεχώς αντιμέτωποι από τη μία πλευρά ο κεφαλαιοκράτης ως αγοραστής ΕΔ και από την άλλη ο εργάτης ως πωλητής ΕΔ, από τη μία ο κεφαλαιοκράτης ως πωλητής μέσων ζωής και ο εργάτης ως αγοραστής μέσων ζωής. «Η οικονομική υποτέλειά του διαμεσολαβείται και ταυτόχρονα αποκρύπτεται από την περιοδική ανανέωση της αυτοπώλησής του, την αλλαγή των ατομικών μισθοδοτών του και τη διακύμανση της αγοραίας τιμής της εργασίας».

(για το ζήτημα της συγκυρίας 4^ο στοιχείο συζήτησης από το άρθρο των Endnotes)

Η κεφαλαικρατική διαδικασία παραγωγής, θεωρούμενη στη συνέχεια της ως διαδικασία αναπαραγωγής, παράγει όχι μόνο εμπόρευμα, όχι μόνο υπεραξία, αλλά πρώτα και κύρια, και προτού μπορέσουν να παραχθούν τόσο το εμπόρευμα όσο και η υπεραξία **«παράγει και αναπαράγει την ίδια την κεφαλαιακή σχέση, από τη μία πλευρά τον κεφαλαιοκράτη και από την άλλη τον μισθωτό εργάτη».**

Σημεία προς συζήτηση από την βιβλιογραφία:

1. Ο Harvey θεωρεί πως σε αυτό το σημείο ο Μαρξ επιτίθεται πολιτικά στην «ιδεολογία των αστικών δικαιωμάτων και την ατομική Ιδιοκτησία». Μεταφράζω από σ. 249: “Σε όλους θα προκαλούσε έκπληξη αν μας έλεγαν ότι τα αρχικά χρήματα που τοποθετήσαμε σε έναν αποταμιευτικό λογαριασμό, με ένα επιτόκιο της τάξης ας πούμε 5%, δεν μας άνηκε πλέον μετά από έναν αριθμό ετών. Ο καπιταλισμός φαίνεται να είναι ικανός να δημιουργεί τη δική του φωλιά με χρυσά αυγά, σε ό,τι μας αφορά. Αλλά είναι ένα εύλογο ερώτημα από πού προέρχεται αυτό το 5% επιτόκιο; Και, αν ο Μαρξ έχει δίκιο, μπορεί να προέρχεται μόνο μέσα από την κινητοποίηση και την ιδιοποίηση της υπεραξίας από κάποιον, κάπου. Είναι δυσάρεστο να σκεφτεί κανείς ότι ίσως το 5% να προέρχεται από τη φαύλη εκμετάλλευση της ζωντανής εργασίας στην επαρχία Γκουανγκντόνγκ της Κίνας. Το νομικό μας εποικοδόμημα επιμένει να διατηρεί το αρχικό δικαίωμα ιδιοκτησίας, όπως επίσης διατηρεί το δικαίωμα να χρησιμοποιούμε αυτό το δικαίωμα ιδιοκτησίας για την απόκτηση κέρδους. Αλλά αυτά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας με τη σειρά τους προέρχονται από την ταξική εξουσία του κεφαλαίου να αποσπά και να κυριαρχεί πάνω στα πλεονάσματα, επειδή η εργατική δύναμη έχει γίνει, μέσα

από συγκεκριμένες ιστορικές διαδικασίες, ένα εμπόρευμα που αγοράζεται και πωλείται στην αγορά εργασίας. Το συμπέρασμα αυτού που λέει εδώ ο Μαρξ είναι ότι για να αμφισβητηθεί ο καπιταλισμός, είναι απαραίτητο να αμφισβητηθεί όχι μόνο όλη η έννοια των δικαιωμάτων, το πώς οι άνθρωποι σκέφτονται για τα δικαιώματα και για την ιδιοκτησία, αλλά επίσης να αμφισβητηθούν οι υλικές διαδικασίες μέσω των οποίων το κεφάλαιο και δημιουργεί και ιδιοποιείται το πλεόνασμα”.

2. Karl Kautsky “Έτσι, από τη σκοπιά της αναπαραγωγής, ο εργάτης ασχολείται με τα συμφέροντα του κεφαλαίου, όχι μόνο κατά τη διάρκεια του χρόνου εργασίας του, αλλά και κατά τη διάρκεια του «ελεύθερου» χρόνου του. Δεν τρώει και πίνει πλέον για τον εαυτό του, αλλά για να μπορεί να διατηρεί την εργατική του δύναμη για την τάξη των καπιταλιστών. Επομένως, δεν είναι αδιάφορο για τον καπιταλιστή το πώς τρώει και πίνει ο εργάτης. Αν, αντί να ξεκουραστεί και να ανακτήσει την εργατική του δύναμη, ο εργάτης μεθάει την Κυριακή και έχει πονοκέφαλο τη Δευτέρα, ο καπιταλιστής δεν το θεωρεί αυτό ως βλάβη των συμφερόντων του ίδιου του εργάτη, αλλά ως αδίκημα κατά του κεφαλαίου, ως υπεξαίρεση της εργατικής δύναμης που οφείλεται στο κεφάλαιο.”
3. Μέσα από το σχήμα της απλής αναπαραγωγής φωτίζεται η αναπαραγωγή του ΚΤΠ ως συνεχή παραγωγή και αναπαραγωγή της σχέσης κεφάλαιο, του κεφαλαιοκράτη και του μισθωτού εργάτη ως συστατικά μέρη μιας δομής και οι **καταναγκασμοί** που επιτρέπουν τη συνεχή αναπαραγωγή αυτής της ταξικής σχέσης. Από τον Σόρεν: “... Η **αξία** ασκεί μια καθολική κυριαρχία στην οποία υπόκεινται όλοι: μια εξουσία που υπερβαίνει την ταξική διαφορές. Η εξουσία του κεφαλαίου δεν είναι η κυριαρχία μιας τάξης από μια άλλη, αλλά **η κυριαρχία όλων από τις κοινωνικές δομές** μιας κοινωνίας στην οποία οι κοινωνικές σχέσεις διαμεσολαβούνται από πράγματα.... Η ανάλυση του Μαρξ για το μετασχηματισμό του χρήματος σε κεφάλαιο αποκαλύπτει ότι η μορφή της κυκλοφορίας K-E-K' προϋποθέτει **μια συγκεκριμένη ταξική σχέση**: τη σχέση κεφαλαίου... όπου η έννοια της τάξης αναφέρεται στο πώς τοποθετείται μια ομάδα ανθρώπων σε σχέση με τις συνθήκες κοινωνικής αναπαραγωγής (μέσα παραγωγής και διαβίωσης). ... η μία τάξη εξαρτάται από την άλλη, επειδή η τελευταία ελέγχει την πρόσβαση στα μέσα διαβίωσης. Αυτή η εξάρτηση είναι που επιτρέπει στους καπιταλιστές να αποσπούν πλεονάζουσα εργασία από τους εργάτες.... Το κεφάλαιο παρεμβάλλεται στο κενό μεταξύ της ζωής και των συνθηκών της, **καθιστώντας έτσι την αναπαραγωγή της κεφαλαιακής σχέσης τους όρους για να είναι δυνατή η αναπαραγωγή της ζωής της κοινωνίας**”.
4. Από Endnotes για το ζήτημα της *συγκυρίας*: “Αυτή η καθημερινή συνάντηση κεφαλαίου και εργασίας δεν είναι απλά ένα τυχαίο γεγονός. Αν ήταν τέτοιο, τότε η διατήρηση της καπιταλιστικής κοινωνίας σε βάθος χρόνου δεν θα συνιστούσε τίποτα λιγότερο από θαύμα. ... **δεν είναι τυχαίο** γιατί –στην επανάληψη αυτής της συνάντησης– μπορούμε να ανιχνεύσουμε μια ορισμένη συστηματικότητα στον τρόπο με τον οποίο αυτή προκύπτει. Αν αναλογιστούμε την παραγωγική διαδικασία όχι στην αφετηρία της αλλά **στο αποτέλεσμά της**, ... Και τα δύο μέρη, λοιπόν, επιστρέφουν, στο τέλος της παραγωγικής διαδικασίας, στις **δομικές θέσεις** από τις οποίες εισήλθαν σε

αυτή. Η εργάτρια δεν έχει πολλές επιλογές πέρα από το να πουλήσει ξανά την εργασιακή της δύναμη, μιας και δεν έχει συσσωρεύσει κάτι δικό της κατά τη πορεία της παραγωγικής διαδικασίας, και ο καπιταλιστής είναι υποχρεωμένος από την επεκτατική λογική του κεφαλαίου να την απασχολήσει για άλλη μια φορά. Άρα και η καπιταλιστική παραγωγική διαδικασία ξεκινάει, **η συνέχειά της είναι –τουλάχιστον με αυτήν την έννοια– αυτόματη**. Υπάρχει μια **αναγκαιότητα** στη συνεχιζόμενη αναπαραγωγή της καπιταλιστικής ταξικής σχέσης, η οποία συνάγεται από τον χαρακτήρα της ίδιας της καπιταλιστικής παραγωγικής διαδικασίας. (ενν. Το ότι είναι αναγκαία) **δεν σημαίνει ότι είναι αναπόφευκτη**. Το γεγονός ότι κάτι είναι αναγκαίο δεν μας λέει αν αυτό θα συμβεί ή όχι. Μολονότι η αυτοαναπαραγωγή της καπιταλιστικής ταξικής σχέσης έχει έναν αυτόματο χαρακτήρα, και κατά συνέπεια μια ορισμένη «αναγκαιότητα», αυτός ο χαρακτήρας δεν καθιστά αυτήν τη συνεχιζόμενη αναπαραγωγή περισσότερο αναπόφευκτη από μια μηχανή εσωτερικής καύσης που συνεχίζει να λειτουργεί σαν αναπόφευκτο αποτέλεσμα της κατασκευής της

5. Σ. 130 «*Η αξία μεταβαίνει διαρκώς από τη μία μορφή στην άλλη, χωρίς να χάνεται σ' αυτή την κίνηση, και μετατρέπεται έτσι σε ένα **αυτόματο υποκείμενο***». Σε αυτό το κεφάλαιο εμμέσως υπονοείται η μετατροπή εργάτη (και κεφαλαιοκράτη;) σε **αντικείμενα**, σ. 533 κάτω – κάτω «... το προϊόν του εργάτη μετατρέπεται διαρκώς όχι μόνο σε εμπόρευμα, αλλά σε κεφάλαιο, σε αξία η οποία απομυζά την αξιοδημιουργό δύναμη, σε μέσα διαβίωσης τα οποία αγοράζουν ανθρώπους, σε μέσα παραγωγής που χρησιμοποιούν τον παραγωγό». Σχετίζονται αυτά τα δύο ή έτσι μου φάνηκε εμένα; Πόσα υποκείμενα μπορούμε να έχουμε; Μπορούμε να έχουμε μόνο υποκείμενα;

ΠΗΓΕΣ

1. David Harvey, 'A companion to Marx's Capital', σς. 243 - 253
2. Καρλ Κάουτσκι, 'Το Κεφάλαιο, Επίτομο – Εκλαϊκευμένο', <https://marxist.com/the-economic-doctrines-of-karl-marx/3.-simple-reproduction.htm>
3. Hans G. Ehrbar, Annotations to Marx's 'Capital'.
4. Soren Mau 'The Economic Power of Capital: On Value and Class'
5. Endnotes, 2^ο τεύχος, 'Crisis in the Class Relation, Yes! There will be growth in the spring!', <https://endnotes.org.uk/articles/crisis-in-the-class-relation>